

ISTORIE

Simon Berthon este jurnalist, scenarist și producător independent de documentare TV. Lucrează în televiziune din 1973, trecând pe la BBC, ITV, 3BM Television (companie al cărei cofondator este). Documentarele și seriile scrise sau produse de el abordează subiecte de istorie, știință, religie, actualitate, artă, iar unele dintre ele au fost distinse cu premii importante: premiul BAFTA Huw Wheldon (*Nuremberg: Goering's Last Stand*, 2006), International Emmy Award (*The Ascent of Money*, 2008), Broadcast Award (*Age of Terror*, 2002), Premier Ondas, Barcelona (*The Big Story*, 1993–1997). Proeminent om de televiziune, interesat cu precădere de istoria celui de-al Doilea Război Mondial, s-a dovedit și un înzestrat istoric, ca autor al unor volume rezultate din dezvoltarea scenariilor sale: *The Shape of the World: The Mapping and Discovery of the Earth* (1990, împreună cu Andrew Robinson); *Allies at War: The Bitter Rivalry Among Churchill, Roosevelt, and De Gaulle* (2001); *Warlords. In the Heart of Conflict 1939–1945* (2005, împreună cu Joanna Potts); *Warlords. An Extraordinary Recreation of World War II through the Eyes and Minds of Hitler, Churchill, Roosevelt, and Stalin* (2007, împreună cu Joanna Potts).

SIMON BERTHON
RĂZBOI
ÎN TRE ALIAȚI

Povestea rivalității dintre
Churchill, Roosevelt și de Gaulle

Traducere din engleză și note de
LEVANA ZIGMUND

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Cătălin Strat
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Carmen Petrescu

Tipărit la Tipo Lidana – Suceava

Simon Berthon
*Allies at War. The Bitter Rivalry among Churchill,
Roosevelt, and de Gaulle*
Copyright © Simon Berthon, 2013
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2014, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BERTHON, SIMON

Război între aliați: povestea rivalității dintre Churchill, Roosevelt
și de Gaulle / Simon Berthon. trad.: Levana Zigmund. – București:
Humanitas, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-973-50-4462-6

I. Zigmund, Levana (trad.)

94(100)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Prolog	11
I. Zece zile din luna iunie	15
II. Trei oameni ai Providenței	42
III. Aventuri în Africa	70
IV. Legături primejdioase	95
V. Sfârșitul flirtului	121
VI. Din erou, căpcăun	146
VII. O iarnă furtunoasă	174
VIII. Prizonierul lui Churchill	202
IX. O debarcare cu peripeții	227
X. Fă-te frate cu dracul	256
XI. Farse la Casablanca	281
XII. Un președinte furios	316
XIII. Criza Zilei Z	348
XIV. Sfârșitul jocului	377
<i>Note cu privire la surse</i>	395
<i>Documente din arhive</i>	399
<i>Bibliografie</i>	401

Cuvânt înainte

În anii '60, când eram copil, Charles de Gaulle era zmeul ce rău. Din punctul de vedere al tatălui meu, faptul că acum patru sute de ani Richelieu ne alungase din Franța – pe noi, hughenoti – era deja ceva foarte greu de iertat, dar să stăm, să-l vedem noi, familie de marinari, pe de Gaulle cum retrage armata franceză din NATO, cum se folosește de dreptul de veto pentru a se opune intrării Regatului Unit în Piața Comună, cum îi insultă pe aliații noștri americani – era de neacceptat.

Moartea lui Churchill, în 1965, a pus criza identitară și aparenta slăbiciune a Marii Britanii într-o lumină și mai crudă, evidențiind și mai apăsător adevărul pe care nimeni nu voia să-l accepte: eram o nație fără imperiu, sacul de box al lui de Gaulle, siliți să ne căciulim pe la ușa americanilor și, în general, să rătăcim într-o lume care se schimba sub ochii noștri. Și nu cred că această percepție s-a schimbat prea mult în deceniile următoare.

Pe măsură ce aflăm mai multe, mi-am dat seama că această situație își avea originea în evenimentele petrecute cu o generație în urmă, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Conducătorii celor trei mari națiuni occidentale fuseseră personaje mult mai complicate decât părea la prima vedere, iar adevărata natură a relației dintre ei nu avea nimic în comun cu discursurile publice în care toate

erau bune și frumoase, ori cu declarațiile solemne de sprijin reciproc.

Am scris prima propunere pentru un serial de televiziune despre Churchill, Roosevelt și de Gaulle cu mulți ani în urmă, nici nu vreau să-mi amintesc cât de mulți. Inițial, am avut câteva discuții fructuoase cu Brian Lapping, dar tentativa noastră de a începe proiectul a sucombat rapid în mediul frustrant în care trăim. Însă, peste câțiva ani, am obținut sprijin de la Stephen Segaller și Tammy Robinson, de la WNET în New York, care și-au pus la bătaie tot entuziasmul și dedicarea lor pentru a procura o mare parte din fondurile necesare. Curând, li s-a alăturat și Peter Grimsdale, care lucra la vremea aceea la BBC și care, cu o neseacă energie, a reușit să stoarcă de la BBC 2 și restul banilor de care era nevoie pentru a face serialul viabil. Sunt, de asemenea, recunoscător și companiei BBC Worldwide pentru contribuția sa, precum și fundațiilor Johnatan Howe și Arthur Vining Davis.

Val Hudson, de la HarperCollins, m-a convins că povestea era prea bună să nu fie pusă într-o carte. Colegii ei de la secția de istorie m-au ajutat mult, iar eu îi mulțumesc atât lui Ian Drury pentru entuziasmul pe care l-a manifestat chiar de la început și pentru faptul că mi-a acordat timpul de care mai aveam nevoie, cât și lui Ian Tandy pentru că s-a ocupat de editarea cărții.

Serialul pentru televiziune a beneficiat de suportul a trei cercetători eminenți, care ne-au dat sfaturi valoroase și ne-au stat la dispoziție, prin telefon sau e-mail, ori de câte ori am avut nevoie. Aceștia sunt Warren Kimball, faimos pentru marea realizare de a fi editat toată corespondența dintre Churchill și Roosevelt și a cărui contribuție a fost vitală atât pentru serial, cât și pentru această carte; François Kersaudy, autor al primei lucrări, definitivei, despre Chur-

chill și de Gaulle, și un mare povestitor; și Philip Bell, maestru al narațiunii simple și clare și mare cunoscător al relațiilor franco-britanice. Recomand tuturor să arunce un ochi pe bibliografie și să citească lucrările acestor trei autori; nu își vor pierde timpul fără folos. Îi sunt îndatorat în special lui Philip Bell, pentru că și-a luat și sarcina de a citi manuscrisul. M-a încurajat, m-a salvat de pericolul de a comite erori și mi-a dezvăluit detalii fascinante. Desigur, răspunderea pentru versiunea finală a cărții trebuie s-o port numai eu.

Am avut, de asemenea, marea plăcere de a-l cunoaște pe nepotul lui F.D.R., Curtis Roosevelt, care s-a dovedit un partener de dialog plin de solitudine și de inspirație, o sursă de povestiri excelente și un om pe care e fascinant să-l intervievezi. Sper să nu fie în dezacord cu mare parte din ce am scris.

La 3BM am găsit o echipă minunată. Colegul meu, Jeremy Bennett, este gata să facă orice când e vorba de Churchill. Glynis Robertson a condus operațiunile de producție cu obișnuitul ei elan, cu mult umor și cu multă atenție la detalii. Natalia Asheshov a făcut o treabă minunată cu sursele franceze și literare și i-a găsit pe toți cei care au fost implicați de aproape în evenimentele relatate și mai sunt încă în viață. Beth Salt a făcut rost de piesele lipsă și s-a asigurat constant și cu multă grație că totul merge bine. Andrew Quigley a dat dovadă ca de obicei, de geniu în materie de montaj și de talent regizoral. La Washington, Polly Pettit și Margaret Johnson au organizat raiduri masive în arhivele de film și în fototeci. Printre toți cei care m-au ajutat la această carte, e cineva care iese cel mai mult în evidență: Mark Tiley, a cărui muncă de documentare în arhivele britanice și americane a fost superb întreprinsă, atât pentru film, cât și pentru carte, și care, cu această ocazie, a

reușit să determine guvernul să dea publicității niște documente extraordinare, până acum secrete. Cartea aceasta ar fi fost un proiect imposibil fără el.

În fine, vreau să mulțumesc din toată inima familiei mele, în special tatălui meu, cu care port conversații din ce în ce mai animate și mai interesante pe teme politice, și, mai presus de oricine, dragei mele Penelope, soția mea, și fiicelor noastre, Helena și Olivia, pentru răbdarea și susținerea pe care le-au arătat, mai ales către finalul proiectului, când weekendurile și serile petrecute în oraș au dispărut cu desăvârșire.

Simon Berthon
martie 2001

Prolog

Premierul britanic Winston Churchill nu mai putea îndura nici o ofensă.

Era 21 mai 1943, a treia zi a runde de consultări „Trident“, pe care o avea cu președintele Roosevelt la Washington. Erau în joc decizii cruciale privind viitorul războiului. Aliații conveniseră că o victorie decisivă în nordul Africii împotriva Puterilor Axei trebuia urmată de invadarea Siciliei, iar comandanții militari americani optau acum insistent pentru comasarea unei forțe militare masive în Marea Britanie în vederea unei invazii în Europa. Putea oare Churchill să îl convingă pe Roosevelt să respingă această propunere? Să îl determine să susțină, în schimb, propria lui strategie, aceea ca Aliații să îl atace pe Hitler prin cel mai vulnerabil punct al dispozitivului său, adică prin sudul Italiei?

O altă problemă, poate mai importantă, era de asemenea în discuție. Americanii făcuseră progrese semnificative cu Proiectul Manhattan – construirea bombei atomice –, dar oamenii lor de știință nu se grăbeau să pună la dispoziție și britanicilor noua tehnologie. Avea oare Churchill să îl convingă pe Roosevelt că britanicii erau parteneri demni de încrederea de a li se face cunoscut cel mai periculos secret al războiului?

În mijlocul acestor discuții de importanță vitală nu numai pentru soarta războiului, ci și pentru soarta întregii

omeniri, altul era însă factorul, mai stresant decât toate celelalte la un loc, care îl scotea pe președintele american din sărite; nu era zi în care să nu îi trimită o misivă furioasă pe acest subiect lui Churchill; nu era zi în care subiectul să nu apară în conversație.

Churchill știa că venise timpul să facă ceva. Avea să le ceară miniștrilor săi să scape de acest factor de iritare o dată pentru totdeauna. I-a trimis o telegramă lui Anthony Eden, ministrul de externe britanic: „Trebuie să vă previn în modul cel mai solemn asupra situației foarte neplăcute create aici în jurul lui de Gaulle. Nu trece zi fără ca președintele să nu-mi amintească de ea.“

Pentru că factorul de iritare în discuție era Charles de Gaulle, conducătorul Forțelor Franceze Libere. Din iunie 1940, când, după căderea Franței, se refugiase la Londra pentru a continua lupta împotriva naziștilor, generalul de Gaulle devenise în ochii întregii lumi simbolul rezistenței franceze: eroicul, dârzul, imbatabilul Luptător Francez. Ceea ce nu îl împiedica pe Roosevelt să se enerveze numai când îi auzea numele.

Printre nenumăratele documente cu care îl bombarda pe Churchill, există unul în care se regăsesc toate reproșurile pe care Roosevelt i le aducea lui de Gaulle. Atitudinea lui de Gaulle, scria Roosevelt, era „aproape intolerabilă“; acesta suferea de „un complex mesianic“; subalternii lui făceau o „propagandă perversă“. Roosevelt dovedea cu rapoarte ale serviciilor de informații că de Gaulle avea legături cu „comuniștii“. În alte analize, americanii îl acuzau pe de Gaulle că este „fascist“.

De Gaulle fusese încă de la început protejatul lui Churchill, dar relația lor începuse să aibă suișuri și coborâșuri periculoase sub presiunea schimbătoarelor impulsuri de admirație și suspiciune reciprocă, la care se adăuga, din

partea lui Churchill, și o considerabilă doză de antipatie. Acum, sub influența lui Roosevelt, Churchill îi spunea lui Eden că, în sfârșit, hotărâse să rupă legăturile cu de Gaulle: „Îi rog pe colegii mei să decidă de urgență dacă nu e cazul să îl eliminăm pe de Gaulle ca forță politică... Având în vedere interesul nostru vital de a păstra bune relații cu Statele Unite, mi se pare cel puțin nerecomandabil să îl lăsăm pe acest intrigant care ne pune bețe-n roate să continue să ne facă rău.“

Cu toate acestea, la momentul respectiv, de Gaulle nu numai că era singura figură care putea cataliza forțele capabile să lupte pentru eliberarea Franței, ci își și consolida tot mai mult controlul asupra rezistenței franceze din interior, căreia atât americanii, cât și britanicii îi atribuiă un rol esențial în viitoarea invazie a Aliaților în Europa.

Nici măcar această perspectivă nu reușea să îl potolească pe Roosevelt. Scena era pregătită pentru un duel pe viață și pe moarte între președintele american și generalul francez, iar premierul britanic era prins la mijloc.

*

Cincisprezece ani mai târziu, de Gaulle devenea președintele Franței. În cei unsprezece ani cât a stat la putere, nu a pierdut nici un prilej să facă reproșuri Statelor Unite și a blocat tentativele timpurii ale Marii Britanii de a se alătura Pieței Comune Europene. Această moștenire, care a afectat atât Marea Britanie, cât și Statele Unite în momentele de turnură ale dezvoltării lor de după război, își are originile în relația ieșită din comun care s-a creat între acești trei titani, o relație care s-ar putea numi „război între aliați“.

I. Zece zile din luna iunie

Relația dintre cei trei a început și brusc, și într-un moment de criză. În dimineața zilei de 9 iunie 1940, un obscur general de brigadă din armata franceză făcea o incursiune la Londra. Avea 49 de ani și era, după toate aparențele, un inocent în ale politicii. Vorbea limba engleză foarte puțin și, când o făcea, rezultatele erau mai mult comice decât diplomatice. Misiunea sa era esențială pentru salvarea Franței.

Numele lui era Charles de Gaulle. Trecuseră exact patru zile de când intrase în politică și aproape o lună de când fusese avansat la gradul de general. Pe 5 iunie, premierul francez Paul Reynaud îi oferise postul de subsecretar de stat pe probleme de apărare națională. Bătălia pentru Franța intra în faza ei ultimă și fatală. Cea mai mare parte a forței expediționare britanice – mai bine de 330 000 de oameni, la care se adăugau 139 000 de soldați francezi – scăpase de la Dunkerque ca prin urechile acului. Intervenția radicală a armatei germane care, cu o lovitură ca de coasă, reușise să despartă trupele Aliaților, fusese un succes atât de fulgerător, încât îl lăsase până și pe Hitler mut de uimire și chiar îl zăpăcise puțin. I-au trebuit câteva zile ca să își revină înainte de a lansa atacul împotriva Parisului; acum, vârful de lance al forțelor naziste își făcea drum cu mare viteză de-a lungul râului Somme. Francezii luptaseră

din greu și pierderile lor depășeau până și cele mai sângeroase recorduri din Primul Război Mondial. Dar armata franceză era prost condusă, iar tacticile generalilor ei, orbiți încă de gloria deja uitată a războiului precedent, erau complet depășite în fața acestui nou tip de război purtat cu mijloace mecanizate, războiul-fulger.

În ziua incursiunii lui de Gaulle la Londra, Franța era în plină retragere iar înaintarea naziștilor către Paris, nestingherită. Misiunea cu care Reynaud îl însărcinase pe de Gaulle era aceea de a-l convinge pe premierul britanic Winston Churchill să pună la bătaie întreaga forță aeriană britanică pentru a salva Franța. Trecând pragul reședinței de pe Downing Street, de Gaulle se afla acum pentru prima dată față în față cu Churchill. A înțeles imediat că premierul britanic era, ca și el, hotărât din toată inima să se opună războiului de agresiune. Mai târziu, avea să scrie: „Impresia pe care mi-a lăsat-o mi-a confirmat convingerea că, sub conducerea unui asemenea luptător, Marea Britanie nu se va clinti. Domnul Churchill mi-a părut un om apt să se ridice la nivelul celei mai grele misiuni, cu condiția să fie o misiune măreață.“

Churchill nu a lăsat nici o însemnare privitoare la această primă întâlnire cu proaspătul general francez, dar minuta ședinței de guvern din acea zi menționează că „prim-ministrul a descris conversația pe care a avut-o în această după-amiază cu generalul de Gaulle. Acesta i-a creat premierului o impresie mai bună despre moralul și combativitatea francezilor“.

De Gaulle făcuse deci impresie. Cu toate astea, întâmpinând și opoziția fermă a comandamentului forțelor aeriene, Churchill a refuzat să angajeze toate escadrilele aviației britanice într-o intervenție furtunoasă pentru salvarea Franței. Ca mare iubitor al Franței, Churchill era înclinat sufletește să răspundă strigătelor ei de ajutor, numai că știa

prea bine că bătălia purtată deasupra Canalului Mânecii era deja pierdută; soldații britanici trebuiau să rămână acasă și să își apere propria țară*. Încă de la această primă întâlnire, de Gaulle i-a spus lui Churchill că ar fi făcut exact același lucru în locul lui. Churchill nu avea să uite niciodată înțelegerea și viziunea strategică de care de Gaulle dăduse dovadă în fața acestui refuz într-un moment atât de greu pentru țara lui.

În aceeași seară, de Gaulle s-a întors cu avionul în Franța și a fost convocat de urgență acasă la Reynaud. Prim-ministru al Franței de numai trei luni, Reynaud era el însuși un luptător și acesta fusese motivul pentru care îl adusese pe de Gaulle în guvern. Cei doi se cunoscuseră în anii '30, când de Gaulle, un ofițer de rang mediu, văzuse în Reynaud politicianul care ar fi putut manifesta simpatie pentru viziunea sa despre războiul modern. De Gaulle era un soldat neobișnuit pentru armata franceză la acea vreme; gânditor și teoretician, ținuse seminarii la Sorbona despre viitorul războiului și scrisese trei cărți, între care și *Armata viitorului*, în 1934. În timp ce Marele Cartier General Francez rămăsese înțepenit în teoriile Primul Război Mondial și susținea o abordare statică, defensivă, de-a lungul pretins inexpugnabilei Linii Maginot, de Gaulle înțelesese că aceste tactici erau depășite și următorul război avea să se poarte cu totul altfel. El propunea crearea unei noi armate, orientată pe manevră și atac, care să cuprindă unități de blindate

* Răspunsul lui Churchill este citat de Sir Edward Spears în relațiile sale despre căderea Franței: „Vă oferim tot sprijinul de care suntem în stare în această mare confruntare, dar nu putem distruge capacitatea acestei țări de a continua războiul. În bătălia aeriană de azi am suferit pierderi mari, disproporționate, dar vom lupta și mâine“ (Sir Edward Spears, *Assignment to Catastrophe*, The Reprint Society, London, 1956, p. 427) (notele din subsol aparțin traducătorului).